

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLANISHIDA XORIJIY TAJRIBA

Boburmirzo Xursanaliev

Qo'qon universiteti Ilmiy
tadqiqotlar departamenti boshlig'i
email: boburmirzo04@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-mart 2024-yil

Tasdiqlandi: 26-2024-yil

Jurnal soni: 10

Maqola raqami: 5

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v10i10.899>

**KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/
keywords**

Iqtisodiyot, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, tartibga solish, tadqiqot, daromad, tashkiliy iqtisodiy mexanizm, yalpi ichki maxsulot, bozor iqtisodiyoti.

ABSTRACT

Ushbu maqolada ishida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bugungi rivojlanayotgan zamonda qanchalik muhim ekanligi haqida so'z boradi. Kichik biznes va tadbirkorlikni davlat tomonidan tartibga solinishi tadbirkorlik faoliyatiga qaydarajada ahamiyatli ekanligiga oid birqancha xorij adabiyotlari ustida tahlil o'tkazildi. Tadqiqotimizning asosiy maqsadi kichik biznes va tadbirkorlikni tartibga solish va uni rivojlantirishda xorij tajribalarini tadbiq etish bo'lib, ushbu tadqiqotni amalga oshirishda tadqiqot metodining qiyoslama usulidan foydalanildi. Tadqiqotni yoritib borishda ikkilamchi ma'lumotlardan foydalanildi. Ikkilamchi mamba ma'lumotlari xalqaro darajada tan olingan baza va jurnallar, maqolalar, ilmiy maqolalar veb-sayt ma'lumotlari hamda rasmiy hujjatlardan to'plandi. Xorijning eng rivojlangan davlatlarida tadbirkorlikni tartibga solishda ularga yaratilgan erkinliklar va shart-sharoitlari ustida tahlil olib borildi. O'zbekistondagi tartibga solish jarayoniga taqqoslandi. Maqola yakunida tadqiqotning xulosalari va bu sohada tadqiqot olib boruvchilar uchun tavsiyalari berib o'tildi.

Kirish. Ma'lumki, xususiy tadbirkorlikning kichik va o'rta biznes shakli bugungi rivojlangan davlatlar tajribasida o'zining yuksak va muvaffaqiyatli natijalari bilan mustahkam o'rin egallagan bo'lib, ayrim davlatlarda uning Yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 60-70 foizni tashkil etadi. Jahon iqtisodiy integratsiya sharoitida iqtisodiyotda chuqur tarkibiy o'zgarishlar va tizimli islohotlarni amalga oshirish, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning omili sifatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik (KBXT)ning ahamiyati ortib bormoqda. Ma'lumotlarga ko'ra, "Xitoyda ish bilan band aholining 81,4 foizi, yalpi ichki mahsulotning (YAIM) 54,3 foizi, Yaponiyada ish bilan band aholining mos ravishda 70,8 foizi, yalpi ichki mahsulotning 67,0 foizi, AQSHda ish bilan band aholining 50,6 foizi, yalpi ichki mahsulotning 53,1 foizi kichik biznes ulushiga to'g'ri kelmoqda"¹ Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi iqtisodiyotdagi sog'lom raqobat muhiti uchun qulay imkoniyatlarni yaratish davlat byudjeti tushumlarini ortib borishiga xizmat qiladi. Shuning uchun ham barcha rivojlangan davlatlar kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini har qanday sharoitda ham qo'llab-quvvatlashga intiladilar. Xorijiy davlatlar kichik biznes va xususiy tadbirkorligining iqtisodiy ko'rsatkichlari rivojlanayotgan mamlakatlarga nisbatan ancha yuqori bo'lgan. Bizning ushbu tadqiqotni amalga oshirishimizdan asosiy maqsadimiz O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlikni davlat tomonidan tartibga solishda rivojlangan davlatlarning bu sohada amalga oshirilgan tadqiqotlarini o'rganib chiqib, ularning tajribasidan o'tgan amaliy ishlarni O'zbekistonga ham tadbiq etishdir.

Bugungi kunda barcha televideniya va ijtimoiy tarmoqlarda O'zbekistonni Yangi O'zbekiston deya sharaf bilan atayotganimiz bejizga emas. Chunki 5-6 yil avval ushbu yangi nom zamirida amalga oshirilayotgan islohotlar insonlarda yangi sohalarga qiziqish uyg'otish, har bir inson o'zi qiziqqan yo'nalishda yangiliklar yaratish, eng asosiysi, har bir inson uchun tadbirkorlikda o'z omadini sinab ko'rish imkonini bermoqda. Bu borada, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2019-yil Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida "Haqiqatan ham, biz faqat faol tadbirkorlik, tinimsiz mehnat va intilish orqali taraqqiyotga, farovon hayotga erisha olamiz", deb barcha tadbirkorlarga ruh va ertangi kuniga ishonch berdi.

2016 yil 5 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoniga asosan, "kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka keng erkinlik berish, ularning faoliyatiga aralashuvni tubdan qisqartish, huquqbuzarliklarning barvaqt oldi olinishini ta'minlash, ularning profilaktikasi samaradorligini oshirish va huquqbuzarliklarga yo'l

qo'yilmaslikni eng muhim ustuvor yo'nalish va davlat organlarining birinchi darajali vazifasi sifatida mustahkamlaydi"².

Keyingi yillarda O'zbekistonda iqtisodiyotning barcha sohalarini va tarmoqlarida chuqur islohotlar amalga oshirilmog'da. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasida "Iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqeyini yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag'batlantirishga qaratilgan institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish" bo'yicha muhim vazifalar belgilab berilgan³. Ushbu vazifalarni hal etish, O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi maqsadlariga erishish yangi, sifatli faoliyat ko'rsatadigan tizimni yaratishni talab qiladi. Davlat boshqaruvi, davlat boshqaruvi organlari va organlarining muvofiqlashtirilgan faoliyatini tashkil etish, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat bosqichma-bosqich sharoitida moslashuvchan iqtisodiy boshqaruvi tizimini shakllantirish, davlat korxonalarining faoliyatiga aralashuvini kamaytirish mamlakatning to'liq bozor munosabatlariga silliq o'tishini ta'minlaydi. Shu maqsadda respublikada milliy iqtisodiyotni boshqarish konsepsiyasi ishlab chiqilmog'da. 2021-yil 16 - iyun kuni O'zbekiston simpoziumlari saroyida Savdo-sanoat palatasining navbatdagi qurultoyi bo'lib o'tdi. Qurultoyda adliya vaziri R.Davletov ishtirok etib, Tadbirkorlik kodeksi, tadbirkorlikka oid qonunchilikdagi muammolar tahlili va ularning yechimlari to'g'risida nutq so'zlandi. U qurultoyda ikkita masalani ko'tarib chiqdi. Birinchisi, Adliya vazirligi tomonidan ishlab chiqilayotgan Tadbirkorlik kodeksi, ikkinchi masala esa umuman tadbirkorlikka oid qonunchilikdagi muammolar tahlili va ularning yechimlari haqida edi. "Hamma bitta narsani tushunishi kerakki, tadbirkorlikning asosiy mohiyati - bu foyda olish, samaradorlik va olingan foydani yana investitsiya qilishdan iborat. Ya'ni tadbirkor foydani qancha ko'p olsa, shuncha ko'p investitsiya qiladi va bu mamlakatning o'sishiga xizmat qiladi. Demak, tadbirkorning o'sishidan davlat manfaatdor" deya ta'kidladi adliya vaziri R.Davletov.

Adabiyotlar tahlili. Kichik biznesni davlat tomonidan tartibga solish va qullab-quvvatlash tizimining shakllanish bosqichlari Rossiya iqtisodchisi V.N.Bykova dissertatsiyasi tadqiqotida bevosida 4 davrga ajratildi. Dastlabki davr, xorij davlatlarida 1929-1938-yilgi inqirozga qarshi choralarini ishlab-chiqilganidan song, turli mamlakatlarda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash vositalari shakllandi. Ikkinchi davr XX asrning ikkinchi yarmiga tug'ri kelib, dunyoning rivojlangan mamlakatlari Yaponiya, AQSH, G'arbiy Yevropada boshlangan. Bu davrda kichik biznesni rivojlantirishga vakolatli davlat organlari, davlat apparati va maxsus boshqaruvi organlari shakllantirilib, kichik biznesni qullab-quvvatlovchi davlat infratuzilmasi yaratildi⁴. Bir qator rossiyalik olimlardan O.V.Gleba va V.S. Shpekalar kichik va o'rta korxonalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning muammoli jixatlarini o'rgangan

¹ S. B. Sattorova. F. B. Shakirova Kichik biznes faoliyatini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash nazariyasi. Scientific Journal Impact Factor

² <https://president.uz/oz/1>

³ Rashid Khudoyarov Senior Lecturer, Improving economic governance in a market economy. Department of Economics, Jizzakh Branch of the National University of Uzbekistan Named After Mirzo Ulugbekfile:///C:/Users/User.AD.114/Downloads/1333.pdf

holda, quyidagi fikrlari ilgari surilgan. “Kichik va oʻrta biznesning innovatsion faoliyatini qoʻllab-quvvatlash nuqtai nazaridan shuni takidlash kerakki, ushbu tadbirkorlik subyektlarining rivojlangan mamlakatlarda faoliyat kursatishi ularning muvaffaqiyoti innovatsiyalar bilan chambarchas bogʻligini koʻrsatadi”. Demak, kichik biznes boshqaruvida innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlanishi, ayniqsa raqamli iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida oʻta dolzarbligi bilan ahamiyatlidir. Fikrimizning isboti sifatida iqtisodchi E.I.Levinaning qarashlarini keltirish oʻrinli. “Kichik va oʻrta biznesni davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlashning rivojlanishi bilan iqtisodiyot demonopolizatsiyasi, yangi ish oʻrinlarining paydo boʻlishi, hududlarda bozorlarning shakllanishi, va innovatsion faoliyatning rivojlanishini taʼminlaydi”⁴

Shahzoda Hatamova oʻzining “Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida kichik biznesni boshqarish tashkiliy mexanizmini takomillashtirish” maqolasida: “Oʻzbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning tashkiliy iqtisodiy mexanizmlarini bosqichma-bosqich, tizimli va uzluksiz ravishda takomillashtirib borish orqali kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning bugungi holati, ularning faoliyatini tashkil etish va boshqarish tizimi bilan bogʻliq muammolarini ijobiy hale tib boorish mumkin”⁴ ligini takidlaydi.

Jon Lester oʻzining “Kichik biznesni qoʻllab-quvvatlovchi siyosat aralashuvi: asoslar, natijalar va tavsiyalar” nomli maqolasida Kichik biznes va tadbirkorlikni qoʻllab-quvvatlash boʻyicha federal tashabbuslarni uchta keng guruhga boʻlish mumkinligini takidlab oʻtdi. Bular moliyalashtirish dasturlari, ilmiy-tadqiqotlarni qoʻllab-quvvatlash va tadbirkorlar uchun ayniqsa foydali boʻlgan soliq choralaridir⁵. JL Polo-Otero oʻzining “Tadbirkorlik qoidalarini yangi tadbirkorlikni yuzaga keltiradimi?” nomli maqolasida “biznesni tartibga solish tadbirkorlikning umumiy hajmiga emas, balki uning rasmiy va norasmiy korxonalar oʻrtasida taqsimlanishiga taʼsir qilishini umumlashtiradilar; qoidalar qanchalik ogʻir boʻlsa, ular shunchalik norasmiydir.” degan edi. Bundan koʻrinadiki tadqiqotchi olim oltmish uchta mamlakatda biznesni tartibga solish hamda tadbirkorlik hajmi oʻrtasidagi munosabatlar oʻrganib chiqib, biznesni yuritishning Jahon banki tomonidan oʻlchanadigan biznes qoidalarini sifatida tushuniladigan biznesni boshlashning maʼmuriy murakkabliklari tadbirkorlikning umumiy hajmi emas, davlat roʻyxatidan oʻtgan tadbirkorlik darajalari bilan jiddiy bogʻliq emasligini isbotlagan⁶.

Andre Van Stel “Biznes qoidalarining yangi va yosh tadbirkorlik faoliyatiga taʼsiri” nomli maqolasida “Biz mehnat bozoriga kirishdan koʻra, yangi va yosh biznes darajasiga kuchli taʼsir koʻrsatadigan qoidalar ekanligini aniqladik. Bu hayratlanarli, negaki yangi paydo boʻlgan tadbirkorlarga - biznes boshlashni oʻylayotganlarga biznes tashkil etilgandan keyin paydo boʻladigan omillardan koʻra darhol ustuvorliklarga koʻproq taʼsir qilishi kutilgan” deya oʻz qarashlarini takidlab oʻtgan. Ushbu maqolada tadqiqotchi olimlar 39 ta davlatning tartibga solish va tadbirkorlik oʻrtasidagi munosabatlarni yangi ikki tenglamali model yordamida oʻrganib chiqishgan. Biz uning tadqiqotlari natijasida shunday xulosaga keldiki, tadbirkor oʻz faoliyatini boshlaganidan soʻng, u davlat

tartib qoidalari xaqida oʻylab bosh qotirgandan koʻra, oʻz biznesi rivojini uchun bosh qotirgani afzalroq ekanligini koʻrishimiz mumkin.

Tadqiqotchi olim Aliyu Alhaji Jibrilla Nigeriyaning hukumat aralashuvining kichik biznesga taʼsirini oʻrganib chiqdi. Tadqiqotning empirik tekshiruvini oʻrganish uchun muhim boʻlgan uchta asosiy yoʻnalishdan foydalanilgan, yaʼni: SSE operatorlarining davlat aralashuvi toʻgʻrisidagi idroki, bu aralashuvlarning ularga tegishligi hamda ushbu aralashuvlarning mavjudligi. Maʼlumotlar intervyu va anketa orqali toʻplangan. Datadan olingan natijalarni tavsiflash hamda tahlil qilish uchun foiz va Chi-kvadrat usullaridan foydalanilgan.

Tadqiqotdan olingan xulosa shundan iboratki, SSE operatorlarining aksariyati tadqiqot hududida bunday aralashuvlar mavjudligini bilishmaydi. Hukumat aralashuvi samaradorligini oshirish uchun aholini sezgilarlashtirish va xabardorligini oshirish boʻyicha saʼy-harakatlarni birgalikda olib borish tavsiya etilgan. Hukumat aralashuvining oʻrganilayotgan hududdagi SSElarga taʼsirini taʼminlash, ogʻir garovni olib tashlash, xabardorlikni yaratish va respondentlar taʼkidlaganidek, barcha SSE operatorlari uchun teng imkoniyatlarni taʼminlash uchun, shuningdek, sxemani toʻgʻri sezgilarlashtirish zarur deb hisoblaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Biz ushbu tadqiqotimizning natijalarini olish maqsadida tadqiqot metodologiyasining qiyosiy tahlil usulidan foydalandik. Qiyosiy tahlil usuli bu bir yoki bir nechta hodisalarni bir-biriga qarama-qarshi qoʻyishning tizimli protsedurasi boʻlib, ular orqali ular oʻrtasida oʻxshashlik va farqlarni oʻrganishga intilishadi. Natijada, muammoning aniqlanishiga yoki bu haqda bilimlarning yaxshilanishiga olib keladigan maʼlumotlarga ega boʻladi.

Biz tadqiqot oʻtkazish jarayonida maʼlumotlar yigʻish uchun ikkilamchi maʼlumotlardan foydalandik. Ikkilamchi maʼlumotlar bazasidan foydalanilganda bizning amalga oshirishimiz koʻzda tutilgan tadqiqot mamlakatimiz iqtisodiyoti koʻrsatkichlarini soʻngi oʻn yillik maʼlumotlaridan foydalandik. Shuningdek maʼlumotlar bazasini shakllantirishda xorijiy olimlarning tadqiqotlaridan foydalandik. Ushbu maʼlumotlarni shakllantirish maqsadida biz dastlab tadqiqotimiz uchun zarur boʻlgan maʼlumotlarni turli maʼlumotlar bazasi, mamlakatimizdagi davlat idoralari maʼlumotlariga tayangan holda amalga oshiramiz. Xususan, biz maʼlumotlar bazasini shakllantirishda Jahon Rivojlanish Indikatori yaʼni Jahon banki tomonidan tashkil etilgan koʻrsatkichlardan foydalandik.

Tadqiqot natijalari. Xorijiy mamlakatlarda kichik biznes har tomonlama qoʻllab-quvvatlashning puxta ishlab chiqilgan tizimi mavjud boʻlib, bu tizim iqtisodiyotning globallashuvi, jahon moliyaviy-iqtisodiy muhitining barkaror taraqqiy etishini taʼminlaydi. Bu islohotlar natijasida, umumiy xisob-kitoblarga koʻra rivojlangan davlatlarga tadbirkorlik subʼektlari jami korxonalar sonining 90 foizdan ziyodini tashkil etib, mexnatga layoqatlik aholining 50 foizdan ortigʻini ish bilan taminlamoqda.

Bunday holat esa davlat tomonidan kichik biznesni qoʻllab-quvvatlash mexanizmining toʻlaqonli rivojlanganligini anglatadi. Iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlar kichik biznes korxonalarining keng koʻlamli rivojlanishi va ularning innovatsion faoliyatini moliyaviy qoʻllab-quvvatlash yuzasidan bir qator chora- tadbirlar ishlab chiqilgan

1-jadval

Jahon tajribasida kichik biznesni qoʻllab-quvvatlash va innovatsiya faoliyatini rivojlantirishning asosiy xususiyatlari¹⁴.

Asosiy xususiyatlar	Asosiy xususiyatlarning qaysi davlatlarga xos ekanligi
Yangi mahsulot va texnologiyalarni ishlab chiqarish xarajatlarini 50 foizgacha Toʻgʻridan-toʻgʻri moliyalashtiradi. (subsidiyalar, zayom)	Fransiya, AQSH va boshqa mamlakatlar
Foizsiz ssudalar taqdim etiladi	Shvetsiya
Dotatsiyalar beriladi, kichik biznesga kreditlar ajratishda venchur fondlaridan samarali foydalanadi	Amalda barcha rivojlangan mamlakatlar
Innovatsiyon loyihalarni ishlab chiqishga joriy etishini qoʻllab quvvatlash maqsadida venchur moliyalashtirish fondlari tashkil etadi.	AQSH, Angliya, Germaniya, Fransiya, Shvetsariya, Niderlandiya
Yakka tartibdagi kashfiyotchilar uchun davlat bojlari pasaytiriladi	Avstriya, Germaniya, AQSH, Yaponiya
Kashfiyotlar energiyani tejashga qaratilgan boʻlsa, davlat bojlarini toʻlashda ozod etiladi.	Avstriya
Mahalliy ishlab chiqaruvchilar soliqqa tortishdan ozod etiladi, soliqlar faqatgina eksport qilishda solinadi	Xitoy
Yosh tadbirkorlarni qoʻllab quvvatlash (bozorga chiqishda, sheriklar topishda axborot bilan tekin taminlashda, imtiyozli narxda ijaraga bino va inshootlar, kerakli asbob uskunalar taqdim etish)ga aloxida eʼtibor qaratiladi	Buyuk Britaniya, Italiya
Tadbirkorlarga faoliyatining dastlabki ikki yilida foizsiz kreditlar beriladi, keyingi yillarda esa juda past stavkalarda yillik foizlar undiriladi	Germaniya
Amalga oshirilgan tadqiqotlar natijalari boʻyicha patentlar olishda bojlardan ozod etiladi.	Niderlandiya, Yaponiya, Germaniya
Kichik biznesning sugʻurta qilinmagan zararlarini qoplash uchun yordam puli beriladi. Davlat bank kreditlarini olishda kafil sifatida qatnashadi.	AQSH

⁴ Maxmudova D. Davlat tomonidan kichik biznesni tartibga solish va qoʻllab quvvatlashda xorij tajribasi. International scientific journal volume 1 issue 7. (<https://cyberleninka.ru/article/n/davlat-tomonidan-kichik-biznesni-tartibga-solish-va-llab-quvvatlashda-horizh-tajribasi/viewer>)

⁵ Shahzoda Hatamova. “Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida kichik biznesni boshqarish tashkiliy mexanizmini takomillashtirish”. https://zenodo.org/record/6333622#_Y-8PoXZByUK
⁶ John Lester. Policy Interventions Favouring Small Business: Rationales, Results and Recommendations. University of Calgary. [The School of Public Policy Publications](https://www.spp.ca/pubs/PolicyInterventionsFavouringSmallBusiness.pdf)

Jadvalni tahlili shuni ko'rsatdiki, kichik biznes innovatsion takomillashtirish masalasi iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlar bundan ancha yillar oldin strategik vazifa sifatida maqsad qilingan va hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini tobora oshirib bormoqda. Ayniqsa, hozirgi raqamli iqtisodiyot sharoitida bu davlatning siyosati va ko'magiga muxtoj bo'lib, uning innovatsion faoliyatini moliyaviy resurslar bilan ta'minlash muhim vazifalardan ekanligini xoriji tajribasi yaqqol isbotlaydi.

Jahon tajribasida kichik biznesni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash amaliyotiga e'tibor qaratsak, sohani qo'llab-quvvatlash prinsipida davlat paternalizmi prinsipini alohida ko'rsatish mumkin. Buning mohiyati shundaki kichik biznesni qo'llab - quvvatlash uch xil yondashuv modeli orqali amalga oshiriladi.

Birinchi model proteksionistik modeli bo'lib, unda rivojlangan davlatlarning iqtisodiy inqirozdan chiqishdagi tajribasi va amaliyotini, kichik biznesni qo'llab - quvvatlashning maqsadli dasturlarini o'zida aks ettiradi. Kichik biznesning eng rivojlangan vatani Amerika Qo'shma Shtatlari iqtisodiyotida katta ahamiyatga ega samarali tadbirlar qatorida "Kichik biznesda innovatsion tadqiqotlar dasturi" va "Kichik biznes texnologiyalari transferti dasturi" kabi dasturlar orqali soha qo'llab-quvvatlanadi. Ikkinchi model mazkur modelning aksi bo'lib, unda proteksionistik usullarini qo'llamaydigan yondashuvdir. Jahon tajribasida bunga misol qilib Fransiyadagi kichik biznesni qo'llab - quvvatlashga yo'naltirilgan yirik ko'lami dasturlar qabul qilinmasligini ko'rsatib o'tish mumkin. Uchinchi modelda ikkala model birlashadi. Jumladan, Buyuk Britaniyada bunday yondashuvni kuzatish mumkin. Buyondashuvdada darajasida e'lon qilingan kichik biznesni qo'llab-quvvatlash chora - tadbirlari proteksionistik bo'lmagan usullar yordamida amalga oshiriladi¹⁵.

O'zbekistonda ham kichik biznes faoliyatida bir qancha islohotlar amalga oshirildi. Hususan, kichik biznes boshqaruvini takomillashtirishda

davlatning tartibga solish va qo'llab-quvvatlash choralari tizimi negizida bir qator qonun va qonun osti xujjatlar o'z samarasini berib, sohaning yanada rivojlanishiga sabab bo'ldi. YaIM xajmini 2030 yilga borib 2 barobarga ko'paytirish maqsadini amalga oshirishda ham kichik biznes imkoniyatlaridan foydalanish markaziy o'ringa chiqdi. Shunisi diqqatga sazovorki, oxirgi uch yilda (2018-2021) soliqlar turi 16 tadan 9 taga qisqartirildi va 5 yil ichida mamlakatimizda yosh tadbirkorlar soni 5 barobar

ko'payib, ularning soni 500 mingdan oshdi¹⁶. Tadbirkorlik subyektlariga berilayotgan imtiyoz va qulayliklarga qaramasdan, soxada yechilishi zarur bo'lgan muammolar xaligacha mavjud ekanligini ko'rishimiz mumkin.

O'zbekiston Respublikasining kichik biznesdagi va xususiy tadbirkorlik subyektlarining davlat, soliq va nazorat idoralari, tijorat banklari bilan o'zaro munosabatlarini aniq belgilab beradigan ma'muriy reglament to'liq ishlab chiqilmagan. Ochiqligi ta'minlanmagan ko'plab ruxsat berish tartiblari hamon saqlanib qolmoqda. Nazorat idoralarning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga noqonuniy aralashish holatlari uchramoqda. Kichik biznes mahsulotlarini hududiy va jahon bozorlariga olib chiqish bo'yicha amaliy mexanizm yaratilmagan.

Ammo O'zbekiston Respublikasida ishbilarmonlik muhitini yanada tubdan yaxshilash, bozor islohotlarini liberallashtirish va chuqurlashtirish yo'lidan jadal harakat qilish, tadbirkorlikka ko'proq erkinlik berish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo'lidagi to'siq va g'ovlarni bartaraf etish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning mamlakat iqtisodiyotidagi roli va ulushini oshirish, eksport salohiyatini rivojlantirish, aholi bandligi va daromadlarini ta'minlash maqsadida bir qancha qarorlar qabul qilingan.

2-jadval

Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va innovatsiya faoliyatini rivojlantirishning asosiy xususiyatlari¹⁸.

Kichik biznes va tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlash	
Soliq va boj imtiyozlari	Budjetdan ajratmalar
Yakka tartibdagi kashfiyotchilar uchun davlat bojlari pasaytiriladi	Foizsiz ssudalar taqdim etiladi
Mahalliy ishlab chiqaruvchilar soliqqa tortishdan ozod etiladi, soliqlar faqatgina eksport qilishda solinadi	Dotatsiyalar beriladi, kichik biznesga kreditlar ajratishda venchur fondlaridan samarali foydalanadi
Amalga oshirilgan tadqiqotlar natijalari bo'yicha patentlar olishda bojlardan ozod etiladi.	Yangi mahsulot va texnologiyalarni ishlab chiqarish xarajatlarini 50 foizgacha To'g'ridan-to'g'ri moliyalashtiradi (subsidiyalar, zayom)
Kashfiyotlar energiyani tejashiga qaratilgan bo'lsa, davlat bojlarini to'lashda ozod etiladi.	Innovatsiyon loyihalarni ishlab chiqishga joriy etishini qo'llab quvvatlash maqsadida venchur moliyalashtirish fondlari tashkil etadi

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining tashqi iqtisodiy faoliyatda keng ishtirok etishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, ularning mahsulotlarini tashqi bozorlarga olib chiqishga ko'maklashish, eksport shartnomalarini ro'yxatdan o'tkazish jarayonini hamda umuman bojxona ma'muriyatchiligini soddalashtirish va liberallashtirish kabilar kiradi.

- tadbirkorlik faoliyati subyektlarining barcha darajadagi davlat boshqaruvi idoralari, huquqni muhofaza qilish va nazorat organlari, tijorat banklari bilan o'zaro munosabatlarida tadbirkorlar huquqlari ustuvorligi prinsipiga amal qilinadi, ya'ni unga muvofiq, me'yoriy-huquqiy hujjatlardagi bartaraf etib bo'lmaydigan barcha ziddiyatlar va noaniqliklar tadbirkorlar foydasiga talqin etiladi.

O'zbekistondagi kichik biznes va tadbirkorlikni davlat tomonidan tartibga solish hamda qo'llab-quvvatlashga oid qonun va qarorlar hamda amalga oshirilgan chora tadbirlarni o'rganib chiqib, yuqorida keltirilgan xorij tajribasini tahlil qilgan holda quyidagi jadvalni ishlab chiqdik.

Yuqoridagi jadval tahlillari natijasidan shuni ko'rishimiz mumkinki, O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va tadbirkorlikni yanada rivojlantirishda moliyaviy resurslar bilan ta'minlash muhim vazifalardan biri xisoblanadi. Shuningdek, davlat paternalizmi (otalikka oluvchi) prinsipini alohida ko'rsatish mumkin.

Kichik biznesning eng rivojlangan vatani Amerika Qo'shma Shtatlari iqtisodiyotida katta ahamiyatga ega samarali tadbirlar qatorida "Kichik biznesda innovatsion tadqiqotlar dasturi" va "Kichik biznes texnologiyalari transferti dasturi" kabi dasturlar orqali soha qo'llab-quvvatlanadi¹⁹. Tajribadan shuni ko'rish mumkinki AQSHda bo'lgan bu tajribalar ham bizga namuna bo'la oladi.

Xulosa va takliflar. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni davlat tomonidan tartibga solish va qo'llab quvvatlashda dunyoning eng

rivojlangan davlatlari tajribalari ustida tahlil o'tkazdik. Bizning asosiy maqsadimiz O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlikni davlat tomonidan tartibga solish va qo'llab quvvatlashda rivojlangan davlatlarning ushbu sohada amalga oshirilgan tadqiqotlarini o'rganib chiqib, ularning tajribasida sinalgan tartib qoidalarini O'zbekistonga ham tadbiriq etishni o'z ichiga oladi. Ushbu o'tkazgan tadqiqotlarimiz natijasida shuni ko'rishimiz mumkinki, xorijiy davlatlar kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda birqancha imtiyozlar joriy etgan. Bular sarasiga mahalliy ishlab chiqaruvchilar soliqqa tortishidan ozod etilishi, soliqlar faqatgina eksport qilishda solinishi va tadbirkorliklarga faoliyatining dastlabki ikki yilida foizsiz kreditlar berilishi, keyingi yillarda esa juda past stavkalarda yillik foizlar undirilishi, yangi mahsulot va texnologiyalarni ishlab chiqarish xarajatlarini 50 foizgacha to'g'ridan-to'g'ri moliyalashtirishi (subsidiyalar, zayom), foizsiz ssudalar taqdim etilishi dotatsiyalar berilishi kiradi. Biz bu tadqiqotni o'tkazish jarayonida kichik biznes va tadbirkorlikka davlatning aralashuvi tadbirkorlarni rasmiy faoliyat olib borishdan ko'ra ko'proq norasmiy faoliyat olib borishga yoki tadbirkorlik faoliyatini butunlay tugatishga majbur etishini ko'rdik. Shuning uchun davlat idoralari kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda tadbirkorlarga qo'yilayotgan talablar kamaytirib, ularga tadbirkorlik faoliyatining boshlang'ich davrida foizsiz kreditlar, soliqlardan ozod etish, foizsiz ssudalar, dotatsiyalar berish kabi bir qancha shart-sharoitlar yaratib bersa, tadbirkorlar norasmiy faoliyat olib borishdan ko'ra ko'proq rasmiy faoliyat olib bora boshlaydilar. Yuqorida keltirilgan xorij tajribasini taxlil qilgan holda quyidagi taklif va tavsiyalarni ishlab chiqdik:

- Kichik biznes subyektlarining yangi faoliyatlarini davlat budjetidan moliyaviy qo'llash orqali ularning raqobat bardoshligini oshirish (AQSH);

- Yangi biznes boshlamochi bo'lgan tadbirkorning biznes

loyihalariga ijtimoiy, iqtisodiy, xuquqiy tomonlama ko'mak chora-tadbirlarini amalga oshirish;

- Jahon tajribasida kichik biznes boshqaruvini takomillashtirishda yuqori natijalar ko'rsatib kelayotgan konsalting markazlari faoliyatini O'zbekistonda ham muntazam takomillashtirish;

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Aliyu Alhaji Jibrilla. 2013. Impact of Government Interventions on Small Scale Entreprises in Mubi North Local Government Area, Adamawa State, Nigeria. Department of economics, Adamawa State University, Mubi, Nigeria. Journal of Economics and Sustainable Development www.iiste.org ISSN 2222-1700 (Paper) ISSN 2222-2855 (Online).
2. Andre Van Stel. 09.02.2007. The Effect of Business Regulations on Nascent and Young Business Entrepreneurship.
3. Gulnoz Iskandarovna. 2022. Methodology of comparative analysis. Scientific-methodological electronic journal "Foreign Languages in Uzbekistan", No 1 (42),180-189
4. John Lester. Policy Interventions Favouring Small Business: Rationales, Results and Recommendations. University of Calgary.[The School of Public Policy Publications](https://www.scribd.com/document/401111111/Policy-Interventions-Favouring-Small-Business-Rationales-Results-and-Recommendations)
5. José Luis Polo-Otero. Are the business regulations creating new entrepreneurship? Contaduría y Administración 65 (2), 2020, 1-21.
6. Liang Tan va Boon-Chye Li. Small and Medium Enterprises in Singapore and the New Economy. LEE, Boon Chye and TAN, Wee Liang. Small and Medium Enterprises in Singapore and the New Economy. (2002). The Role of SMEs in National Economies in East Asia. 374-369. Research Collection Lee Kong Chian School Of Business.
7. Maxmudova D. Davlat tomonidan kichik biznesni tartibga solish va qo'llab quvvatlashda xorij tajribasi. International scientific journal volume I issue 7.
8. Morris Wright. 03.06.2023. Qiyosiy tadqiqot usuli: xususiyatlari, bosqichlari. (<https://uz.warbletoncouncil.org/metodo-comparativo-15644>)
9. Rashid Khudoyarov Senior Lecturer, Improving economic

- Barcha viloyatlar kesimida kichik va o'rta biznesni yuritish malakalari berish va tadbirkorlik madaniyatini tarbiyalash bilan shug'ullanadigan ixtisoslashgan muassasalar tashkil qilinishiga erishish va ularning faoliyatini takomillashtirish kerak.

governance in a market economy. Department of Economics, Jizzakh Branch of the National University of Uzbekistan Named After Mirzo Ulugbekfile:///C:/Users/User.AD.114/Downloads/1333.pdf

10. S. B. Sattorova. F. B. Shakirova Kichik biznes faoliyatini davlat tomonidan qo'llab quvvatlash nazariyasi. Scientific Journal Impact Factor (SJIF 2022=4.63) Passport: <http://sjifactor.com/passport.php?id=22230>

11. Sh.Mirziyoyev. "Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. Toshkent shahri, 2016-yil 5-oktabr.

12. Shahzoda Hatamova. "Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida kichik biznesni boshqarish tashkiliy mexanizmini takomillashtirish". <https://doi.org/10.5281/zenodo.6333622>

13. Farhod o'g'li, X. B. (2024). KICHIK BIZNESNI YIRIK BIZNESGA TRANSFORMATSIYASI: Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlar o'rni va rivojlanish omillari. Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari, 4(1), 83-86.

14. Farhod o'g'li, X. B. (2024). TRANSFORMATSIYALASH JARAYONIDA BIZNES XAJMINI BAHOLASH YO'NALISHLARI. Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbir etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari, 28(1), 23-27.

15. Farhod o'g'li, X. B. (2024). Biznes yuritishning me'yoriy-xuquqiy asoslari va institutsional sharoitlari. Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi, 4(2), 126-130.